

תקציר עבודת גמר (M.A)

בנושא:

ספרות 'שמות' גיטין':

שמירת ידע וארגונו בעת החדשה המוקדמת

אוניברסיטת תל אביב

החוג להיסטוריה של עם ישראל

תקציר

עבודה זו עוסקת בספרות 'שמות גיטין' המהווה סוגה ספרותית הלכתית שהתפתחה כיש מאין במרחב האשכנזי- פולני בראשית העת החדשה. ספרות זו ששימרה ותייעדה מאות שמות של יהודים, אנשים ונשים, שמות מקומות של ערים ונהרות ברחבי אירופה, מהווה אוצר בלתי נדלה לא רק לחקר השם היהודי אלא למגוון נושאים כפי שעולה ומשתקף בעבודה זו. שאלות של זהות יהודית בעולם נוכרי, של יחסי פנים וחוץ, של הדרך ה'נכונה' לתאר את האדם היהודי החי במרחבים שונים בעת ובעונה אחת, מרחב יהודי פנימי ומרחב נוכרי, עולות לפני בתי הדין והרבנים דרך השפה ההלכתית והכרעותיהם מביעים את עמדתם בשאלת דרכי כתיבת שמות אנשים ומקומות. עבודה ראשונית זו פותחת פתח להבנת האוצרות המונחים בספרות זו וחושפת את התשתית הרעיונית ואת דיוני העומק שנערכו בשפת ההלכה הפנימית בשאלות של זהות חברה וקהילה בעת החדשה.

לבד מהעיסוק בשאלות התוכן המצויות בתוך ספרות זו, חלקה הראשון של העבודה עוסק בדרכי התגבשותה ותהליך יצירתה של ספרות זו ובין השאר בוחנת את דרכי העברת ידע במעבר מעולם כתבי היד לעולם הספר המודפס. מסורות קהילתיות פנימיות של העולם היהודי האשכנזי בשלהי ימי הביניים שהשתמרו בכתבי היד, בארכיונים בבתי דין מקומיים, הופכים בראשית העת החדשה לכלל סוגה עצמאית הבאה בדפוס ומהווה כמין ספרות מחקרית, בלשנית והיסטורית בתוך עולם ההלכה.

שני הפרקים הראשונים של עבודה זו עוסקים בהיסטוריה של הספר ועוקבים אחרי תהליכי היווצרותה של סוגה חדשה בארון הספרים ההלכתי תוך בחינת דרכי התקבלותה והפנמתה במעבר מעולם כתבי היד לעולם הספר המודפס. פרקים אלו פותחים בשינויים שחלו בעולם היהודי במהלך המאות השתיים-עשרה והשלוש-עשרה ויצרו במהלך שלהי ימי הביניים סוגה ספרותית מובחנת של 'שמות גיטין'. סוגה זו המשתייכת לתחום הספרות המקצועית המיועדת לדיינים שינתה פניה בראשית העת החדשה עם מעבר המרכז היהודי מזרחה לפולין, שם נוצרו קבצים לקסיקליים משמעותיים של 'שמות גיטין', כאשר במהלך המאה השבע-עשרה קבצים אלו הלכו ונדפסו ותפסו את מקומם המובחן בארון הספרים היהודי במרווח שבין הלכה, פולקלור ומחקר.

חלקה השני של העבודה פונה לבחון את תכניה של ספרות 'שמות גיטין' ועוסק בהיסטוריה אינטלקטואלית באמצעות בחינת תפיסתם של רבנים ופוסקים את השפעות הגומלין של יחסי שפה ותרבות והדרכים בהן ההלכה התמודדה עם שינויים אלו. פרקים אלו מתמקדים בעיצובם

של הלכות כתיבת השם בגט, מאז חידושו של רבינו תם במאה השנים-עשרה דרך הדרכים בהן התקבל חידוש זה בימי הביניים ועד לפולמוס הרחב בקראקא בראשית העת החדשה אשר ביטא באופן גלוי תפיסות עומק של תפקיד לשון הקודש בחברה דו-לשונית ואת תפקודי השפה במרחב חיים כפול: נוכרי-יהודי. מצב חיים דו-לשוני זה יצר מתחים והתלבטויות בדרכי קביעת מערכות היחסים ההיררכיים בין השם היהודי לשם הלעז, ודרך הלכות כתיבת השם בגט יצרו הרבנים נורמות וקבעו עמדות בסוגיות אלו.

הפרק האחרון של העבודה ממשיך בבחינת התוכן הטמון בספרות 'שמות גיטין' אולם מפנה מבט להיסטוריה גיאוגרפית ולדרכים בהן תפסו הרבנים את המרחב העירוני הנוכרי, את סמכויות הרשות העירונית וכיצד ניסו לייצר עולם פנימי המגדיר את המרחב בתוכו חיו ויצרו.